

این درسنامه، شامل سوالات متن، بخوانیم و بدانیم و پاسخ فعالیت‌های درس اول کتاب جامعه‌شناسی ۳ است. دشواری زبانی و مفهومی کتاب و آزمون هماهنگ کشوری، هدف نگارش این درسنامه می‌باشد. با انتشار این فایل، زمینه دسترسی رایگان دانش آموزان علوم انسانی مناطق مختلف کشور را به این محتوای آموزشی فراهم نمایم. مبنای طرح سوالات، کتاب چاپ ۱۳۹۸ است.

درس یکم: ذخیره دانشی

مهر ۱۳۹۸

نگارش: مژده قربانعلی زاده

گروه علوم اجتماعی گیلان

مقدمه

.....صفحه ۲.....

۱- انسان با چه شیوه‌هایی قادر به شناخت جهان است؟

الف) از راه حس: آدمی از همان ابتدای تولد صداها را می‌شنود. کم‌کم چشم باز می‌کند، اطراف خود را می‌بیند و به مرور اشیا و افراد را از هم تشخیص می‌دهد.

ب) از راه زبان: بعد از مدتی با کلمات آشنا می‌شود، سخن می‌گوید و با سخن گفتن، روند آگاه شدن او از جهان اطرافش سرعتی شگرف می‌یابد. تا قبل از اینکه بتواند سخن بگوید، از راه حس (شنیدن، دیدن و...) می‌فهمید؛ اما وقتی زبان می‌گشاید، راه جدیدی برای ارتباط با جهان و فهم آن، پیش‌رویش باز می‌شود. از آن پس به دریافت‌های حسی خویش بسنده نمی‌کند و برای شناخت جهان اطراف خود، از دانسته‌های دیگران نیز بهره می‌برد.

پ) از راه تفکر و تعقل: پرسش و پاسخ از دیگران، بازهم راه دیگری برای فهم جهان هستی به روی او می‌گشاید. راهی که در میان موجودات دنیا، تنها برای آدمی گشوده شده است. انسان با تفکر و تعقل، از دیده‌ها، شنیده‌ها و خوانده‌هایش فراتر می‌رود، معنای پدیده‌های اطراف خود را درک می‌کند و به آگاهی گسترده‌تر و عمیق‌تری از عالم و آدم می‌رسد.

۲- کدام شیوه شناخت است که در میان موجودات دنیا، تنها برای آدمی ممکن شده است؟ تفکر و تعقل

۳- کدام توانایی، راه تفکر و تعقل را برای فهم جهان هستی به روی انسان می‌گشاید؟ پرسش و پاسخ از دیگران (زبان)

.....صفحه ۳.....

۴- منظور از ذخیره آگاهی یا ذخیره دانشی چیست؟

هرآنچه افراد از تجربه‌های فردی و اجتماعی خود، مطالعات مدرسه‌ای، دانشگاهی و... می‌آموزند، ذخیره آگاهی یا ذخیره دانشی آنها را شکل می‌دهد. هر فرد، گروه، قوم، جامعه و امتی یک ذخیره دانشی دارد. این ذخیره دانشی، راهنمای زندگی آنهاست.

دانش عمومی

۵- چه ارتباطی بین مفاهیم کنش و آگاهی وجود دارد؟

کنش آدمی وابسته به آگاهی است و بدون آگاهی انجام نمی‌شود، ولی ما اغلب از آگاهی و دانشی که درباره کنش‌های خود داریم و اهمیت و نقشی که این آگاهی در زندگی ما دارد، غافلیم.

۶- افراد چه زمانی به «آگاهی خود نسبت به کنش‌هایشان» پی می‌برند؟ با ذکر یک مثال توضیح دهید.

فرض کنید به پیشنهاد دوستی به یک میهمانی دعوت شده‌اید که در آن کسی را نمی‌شناسید. در چنین موقعیتی، دقت و احتیاط شما بیشتر می‌شود. پیش از انجام دادن هر کاری فکر می‌کنید. حتی به اینکه چگونه راه بروید، چه وقت و چگونه

حرف بزیند و چه بگویند یا چگونه غذا بخورید، می‌اندیشید. در این موقعیت متوجه می‌شوید که در راه رفتن، غذا خوردن و حرف زدن آگاهی‌ها و دانش‌هایی وجود دارد که به سبب عادت، از نظر شما پنهان بوده است.

۷- کدام عامل باعث می‌شود آگاهی موجود در کنش‌هایی نظیر راه رفتن، غذا خوردن و... از نظر ما پنهان شود؟
عامل عادت کردن (تکرار کنش تا جایی که به یک عادت تبدیل شود)

۸- اگر آگاهی و دانش نسبت به کنش وجود نداشته باشد چه تاثیری بر زندگی اجتماعی دارد؟
زندگی اجتماعی مختل می‌شود و جهان اجتماعی فرو می‌پاشد.

۹- دانش و آگاهی نسبت به کنش‌های انسانی چگونه به دست می‌آید؟

این دانش را انسان‌ها در طول زندگی خود به دست می‌آورند؛ یعنی این دانش، حاصل از زندگی است.

۱۰- «دانش عمومی» را تعریف کنید.

ما انسان‌ها با تولد و ورود به جهان اجتماعی، با دیگرانی که در همان جهان اجتماعی زندگی می‌کنند، در مجموعه‌ای از آگاهی‌ها و دانش‌ها سهیم و شریک می‌شویم. این نوع دانش را دانش عمومی می‌نامند.

۱۱- فردی که تصمیم می‌گیرد به تنهایی و بیرون از جامعه زندگی کند، با چه مشکلی مواجه خواهد شد؟

این فرد در موقعیت‌هایی که از آنها آگاهی ندارد، با مشکل مواجه می‌شود و اگر بخواهد برای انجام دادن هر کاری بیندیشد، زندگی‌اش بسیار پرزحمت می‌شود.

۱۲- فردی که تنها و بیرون از جامعه زندگی کند، چگونه بر ذخیره دانشی خود می‌افزاید؟

او مجبور است پیش از انجام دادن هر کاری، فکر کند تا آگاهی لازم را برای انجام آن به دست آورد و بتواند آن را انجام دهد. در صورتی که آن عمل موفقیت‌آمیز باشد، دفعات بعد برای انجام دادن آن از همان دانش قبلی استفاده می‌کند، پس در وقت و انرژی او صرفه‌جویی می‌شود و می‌تواند به فعالیت‌های دیگر بیندیشد و راه انجام آنها را بیابد. بدین ترتیب به سختی بر ذخیره دانشی او افزوده می‌شود.

..... صفحه ۴

۱۳- انسان‌هایی که در جامعه زندگی می‌کنند از چه مزیتی برای کسب دانش مورد نیاز برخوردارند؟

از آنجا که ما انسان‌ها با هم زندگی می‌کنیم، مجبور نیستیم خودمان به تنهایی و جداگانه، دانش لازم برای تک‌تک کنش‌هایمان را تولید کنیم. جهان اجتماعی؛ یعنی جامعه و فرهنگی که در آن زندگی می‌کنیم، دانش لازم برای زندگی یا همان دانش عمومی را در اختیار ما قرار می‌دهد.

۱۴- گسترده‌ترین بخش ذخیره دانشی ما کدام است؟ دانش عمومی

۱۵- ما درباره..... کمتر می‌اندیشیم؛ بیشتر از آن استفاده می‌کنیم و در تعامل با یکدیگر آن را به کار می‌بریم. دانش عمومی

۱۶- کدام نوع دانش است که درباره آن کمتر می‌اندیشیم و بیشتر از آن استفاده می‌کنیم؟ دانش عمومی

۱۷- چرا دانش عمومی را به هوا برای انسان تشبیه می‌کنند؟

انسان همواره از هوا استفاده می‌کند، اما اغلب متوجه آن نیست و از اهمیت آن غافل است. او هنگامی متوجه وجود هوا می‌شود که تغییری در آن رخ دهد و تنفس را با مشکل مواجه نماید.

دانش علمی

..... صفحه ۵

۱۸- ذخیره دانشی بشر چند بخش دارد؟ دو بخش: دانش عمومی و دانش علمی

۱۹- دانش علمی چیست؟ آن بخش از ذخیره دانشی است که با تامل و اندیشه در دانش عمومی به دست می‌آید و از آن عمیق‌تر و دقیق‌تر است.

- ۲۰- عمیق‌ترین و دقیق‌ترین بخش ذخیره دانشی، کدام دانش است؟ دانش علمی
- ۲۱- یک پدیده اجتماعی مثال بزنید که در مورد آن هم دانش عمومی و هم دانش علمی وجود دارد. زبان
- ۲۲- چگونه می‌توان تفاوت دانش عمومی و علمی را در مورد پدیده اجتماعی «زبان» درک کرد؟
با مقایسه دانش کاربران و سخنگویان زبان فارسی (دانش عمومی) با دانش متخصصان زبان فارسی (دانش علمی)
- ۲۳- دانش علمی چه تاثیری بر شناخت عمومی دارد؟
کسی که دانش علمی دارد:
- الف) به درک عمیقی از شناخت عمومی جهان اجتماعی خود می‌رسد.
- ب) آسیب‌ها و اشکالاتی را که به شناخت عمومی راه پیدا کرده باشند، شناسایی می‌کند.
- پ) قدرت پیدا می‌کند که از حقایق موجود در شناخت عمومی دفاع کند.
- ۲۴- تلاش‌های علمی چه تاثیری بر دانش علمی و عمومی جامعه می‌گذارد؟
تلاش‌های علمی به تدریج بر ذخیره دانش علمی جامعه می‌افزاید و دانش عمومی را غنی‌تر می‌کند.
- ۲۵- دانش علمی چگونه شکل می‌گیرد؟ یک مثال ذکر کنید.
دانش علمی با تلاش برای حل مسائل و مشکلات زندگی، شکل می‌گیرد و پیشرفت می‌کند؛ یعنی هر وقت در یک جامعه، مسئله خاصی مطرح می‌شود، زمینه برای پیدایش و رشد دانش علمی درباره آن نیز فراهم می‌گردد؛ مثلاً کاهش یا افزایش بی‌رویه جمعیت در یک کشور می‌تواند زمینه فعالیت و رشد علم جمعیت‌شناسی را و بروز مسائل اقتصادی در یک جامعه می‌تواند زمینه رشد علم اقتصاد را فراهم کند.
- ۲۶- چند نمونه از مسائلی که انسان در زندگی اجتماعی با آن مواجه می‌شود را نام ببرید.
مسائلی مانند نامنی، ترافیک، اعتیاد، آلودگی هوا، بحران آب، بیکاری، فقر، نابرابری، قانون‌گریزی، بحران هویت، بحران اخلاقی، بحران آگاهی و....
- ..... صفحه ۶.....
- ۲۷- در برخورد با مسایل زندگی اجتماعی، چه تفاوتی بین دانش عمومی و علمی وجود دارد؟
همه کسانی که از دانش عمومی برخوردارند مشکلات انسان در زندگی اجتماعی را می‌شناسند و برای حل برخی از آنها راهکارهایی پیشنهاد می‌دهند. اما افرادی که درباره این مسایل شناخت علمی دارند، از شناختی دقیق برخوردارند و می‌توانند برای آنها راه حل‌های صحیح پیدا کنند.
- ۲۸- آیا دانش عمومی و دانش علمی یک جامعه، همواره با یکدیگر هماهنگ و موافق هستند؟
خیر، گاهی میان دانش عمومی و دانش علمی تعارض‌هایی پدید می‌آید. اعضای جامعه برای حل این تعارض‌های تلاش می‌کنند.
- ۲۹- تعارض بین دانش عمومی و دانش علمی چگونه حل می‌شود؟
حل تعارض‌ها گاه با دست برداشتن از بخشی از ذخیره دانشی به نفع بخشی دیگر و گاه با طرح ایده‌های جدید انجام می‌شود.
- ۳۰- جهان‌های اجتماعی مختلف؛ بر اساس کدام ملاک، دانش علمی را تعریف می‌کنند؟ هویت فرهنگی خود
- ۳۱- جهان متجدد، علم را چگونه تعریف می‌کند؟ این تعریف بر مبنای کدام هویت است؟
فقط علم تجربی را دانش علمی می‌دانست و علوم عقلانی و وحیانی را علم محسوب نمی‌کرد - براساس هویت دنیوی خود
- ۳۲- اگر رویکرد علمی جهان متجدد به جوامع دیگری که دانش علمی را به دانش تجربی منحصر نمی‌کنند و علوم عقلانی و وحیانی را نیز معتبر می‌دانند؛ سرایت کند، چه پیامدهایی خواهد داشت؟
الف) تعاریف متفاوت و گاه متضادی از علم رواج می‌یابد و در ذخیره دانشی آن جوامع، تعارضاتی پدید می‌آورد.
ب) در چنین شرایطی، ارتباط دوسویه دانش عمومی و دانش علمی قطع می‌شود.

پ) دانش علمی از رشد و رونق لازم باز می ماند و دغدغه و توان لازم برای حل مسائل و مشکلات دانش عمومی را از دست می دهد.

.....صفحه ۷.....

۳۳- برای حل «تعارض رویکرد علمی جهان متجدد با ذخیره دانشی جامعه ایرانی»، چه راهکاری پیشنهاد شده است؟ ایده علوم انسانی و اجتماعی بومی (اسلامی و ایرانی)

۳۴- چرا ایده «ایده علوم انسانی و اجتماعی بومی (اسلامی و ایرانی)» در جامعه ایران مطرح شد؟ زیرا رویکرد علمی جهان متجدد، علم را به معنای تجربی محدود می کند. با ورود این رویکرد به جامعه ایرانی که علاوه بر علم تجربی، علوم عقلانی و وحیانی را نیز معتبر می داند؛ تعاریف متفاوت و گاه متضادی از علم رواج یافت. در ذخیره دانشی جامعه، تعارضاتی پدید آمد. در چنین شرایطی، ارتباط دوسویه دانش عمومی و دانش علمی قطع می شود، دانش علمی از رشد و رونق لازم باز می ماند و دغدغه و توان لازم برای حل مسائل و مشکلات دانش عمومی را از دست می دهد.

۳۵- ایده «ایده علوم انسانی و اجتماعی بومی (اسلامی و ایرانی)» به چه معناست؟ یعنی ما دانشی می خواهیم که همسو با هویت فرهنگی خودمان و ناظر به حل مسائل جامعه ما باشد؛ و همچنین دغدغه کشف واقعیت و تشخیص درست و غلط داشته باشد؛ یعنی از سویی در حل مسائل و مشکلات بومی ما مفید و کارآمد باشد و از سوی دیگر به زبان و منطق جهان شمول سخن بگوید و در گشودن مرزهای دانش علمی به روی جهانیان مشارکت داشته باشد.

بخوانیم و بدانیم

۳۶- چرا علوم از نظر موضوع، متفاوت اند؟ وقتی درباره موضوعی، دانش علمی قابل توجهی فراهم می شود، علم ویژه ای شکل می گیرد. هر علمی درباره موضوعی خاص بحث می کند. از این رو، علوم از نظر موضوع متفاوت اند.

۳۷- یک مثال ذکر کنید که تفاوت علوم از منظر موضوع را نشان دهد؟ مثلاً «طبیعت» موضوع علوم فیزیکی و «موجودات زنده» موضوع علوم زیستی هستند.

۳۸- در اوایل قرن بیستم میلادی، چه دیدگاهی در مورد علم شکل گرفت؟ در اوایل قرن بیستم میلادی عده ای در جهان غرب پیدا شدند که به جای «موضوع» بر «روش» علوم تأکید کردند. آنها روش تجربی را تنها روش کسب علم دانستند و گفتند که همه علوم باید از یک روش یعنی روش تجربی استفاده کنند. آنها با این گفته به تدریج به این برداشت دامن زدند که فقط «علم تجربی» علم است. آنان سایر علوم مانند فلسفه، اخلاق و علوم دینی را غیرعلمی دانستند و علوم انسانی و اجتماعی را فقط در صورتی که از روش تجربی استفاده کنند، علم تلقی کردند.

۳۹- دیدگاه «فقط علم تجربی، علم است» از چه زمانی با چالش رو به رو شد؟ نیمه دوم قرن بیستم

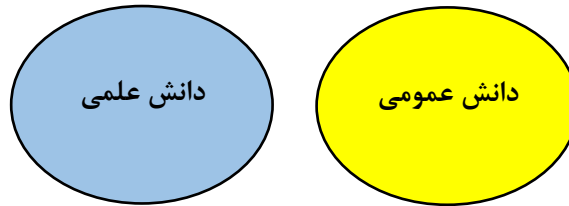
۴۰- یک علم مثال بزنید که در برابر دیدگاه «فقط علم تجربی، علم است» با چالش رو به رو می شود؟ علم ریاضی

۴۱- چرا علم ریاضی در مواجهه با دیدگاه «فقط علم تجربی، علم است» دچار چالش می شود؟ یک مثال ذکر کنید. زیرا ریاضی، علمی فراتر از مشاهده و تجربه است. اگر تجربه ما بر خلاف اصول اولیه آن باشد، ما تجربه خودمان را نادرست می دانیم نه آنچه علم ریاضی می گوید؛ مثلاً اگر هزار نفر بیایند و ۵۱۰ گردو را در کنار ۳۲۰ گردو بشمارند و مجموع این گردوها را ۸۳۱ گردو اعلام کنند، ما نظر همه آنها را نادرست می دانیم و ۸۳۰ را نتیجه درست شمارش می دانیم. یا اگر هزار نفر با نقاله، زوایای داخلی مثلثی را اندازه بگیرند و مجموع زوایا را ۱۷۹ درجه اعلام کنند، نظر همه آنها را خطا می دانیم.

مباحثه کنید

صفحه ۸

۴۲- تصویر زیر چه دیدگاهی در مورد رابطه دانش عمومی و علمی بیان می‌کند؟

- تفاوت دانش علمی با دانش عمومی در روش آنهاست.

- دانش علمی تنها از راه حس و تجربه و به صورت نظام مند به دست می‌آید.

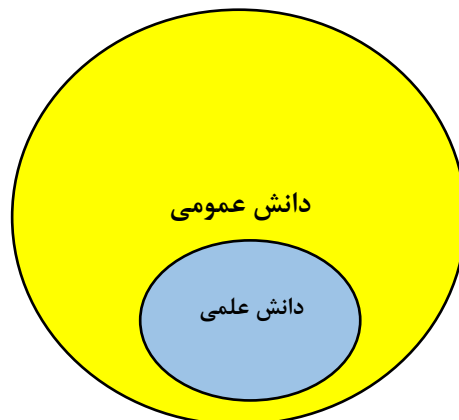
- دانش عمومی، دانش حاصل از زندگی افراد است که از راه جامعه‌پذیری و فرهنگ‌پذیری به دست می‌آید.

- دانش علمی (تجربی) راه کشف واقعیت و تنها دانش معتبر است.

- دانش عمومی در مقابل دانش علمی از ارزش ناچیزی برخوردار است.

- دانش علمی برای حفظ هویت خود باید از ورود دانش عمومی به قلمرو علم جلوگیری کند.

۴۳- تصویر زیر چه دیدگاهی در مورد رابطه دانش عمومی و علمی بیان می‌کند؟

- این تفکیک را که دانش علمی، راه کشف واقعیت و دانش عمومی، دانش حاصل از زندگی است انکار می‌کند.

- همه دانش‌ها را دانش حاصل از زندگی می‌داند.

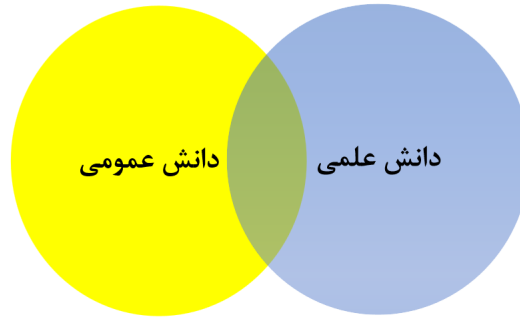
- دانش‌ها نه کشف و بازخوانی واقعیت بلکه **بازسازی واقعیت** هستند که انسان‌ها برای سامان دادن به زندگی خود تولید می‌کنند.

- برتری دانش تجربی بر دانش حاصل از زندگی را بی‌اعتبار می‌داند.

- دانش عمومی را پایه و اساس هرگونه دانشی از جمله دانش تجربی می‌داند.

- در برخی از نحله‌های این دیدگاه، مرز دانش علمی و دانش عمومی فرو می‌پاشد.

۴۴- تصویر زیر چه دیدگاهی در مورد رابطه دانش عمومی و علمی بیان می‌کند؟

- دانش علمی به دانش تجربی محدود نمی‌شود بلکه دانش‌های فراتجربی مانند دانش‌های عقلانی و وحیانی را نیز شامل می‌شود که هر کدام ملاک سنجش و اعتباریابی خاص خود را دارد.
- دانش عمومی نیز دانش غیر موثق و نامعتبر نیست، بلکه کم و بیش در آن دانش‌های حقیقی و صحیح نیز وجود دارد.
- دانش علمی به دلیل امکان اعتباریابی، نسبت به دانش عمومی از اعتبار بیشتری برخوردار است.
- دانش علمی ضمن ریشه داشتن در دانش عمومی، امکان انتقاد از دانش عمومی و تصحیح آن را دارد.
- دانش عمومی و دانش علمی رابطه متقابل دارند. بر یکدیگر اثر گذاشته و از هم اثر می‌پذیرند و به مرور متناسب می‌شوند.
- هر دانش علمی، با هر دانش عمومی سازگار نیست.